

En genfundet runesten

af Charlotte Boje H. Andersen og Lisbeth M. Imer

Beretningen om et ganske usædvanligt fund, som fangede de landsdækkende mediers interesse. Runestenen fra Ydby blev sidst set i 1767, og i 2016 dukkede stykker af den op i en terrasse i Boddum.

Nye fund af runesten i Danmark hører til i kategorien sjældne begivenheder. Sidste gang, en runesten kom for dagens lys, var i 2011, da Ribe-fragmentet blev fundet under en arkæologisk udgravning¹, og forrige gang var i 2006, da Faaborg-stenen dukkede op i kystsikringen til Faaborg havn². Endnu sjældnere er det at genfinde runesten, som vi kender til gennem antikvariske tegninger, men som siden er hugget op i småstumper eller har fundet genanvendelse i moderne bygninger. Indtil genopdagelsen af Ydby-stenen i marts 2016, er der i det, man kan kalde det middelalderlige Danmark (inkl. Slesvig og

Skånelandene), indtil videre genfundet ti af de næsten 40 kendte runesten, som på en eller anden vis er forsvundet i nyere tid³.

Den genfundne runesten kendes under to navne: Ydby-stenen og Flarup-stenen. Det skyldes, at man i runologien har anvendt forskellige navngivningsprincipper. Anders Bæksted har i sine artikler navngivet efter fundstedet, således i dette tilfælde Flarup, mens man i Lis Jacobsens og Erik Moltkes *Danmarks Runeindskrifter* fra krigsårene 1941-42 navngav runegenstandene efter det sogn, de var fundet i, således Ydby-stenen⁴.

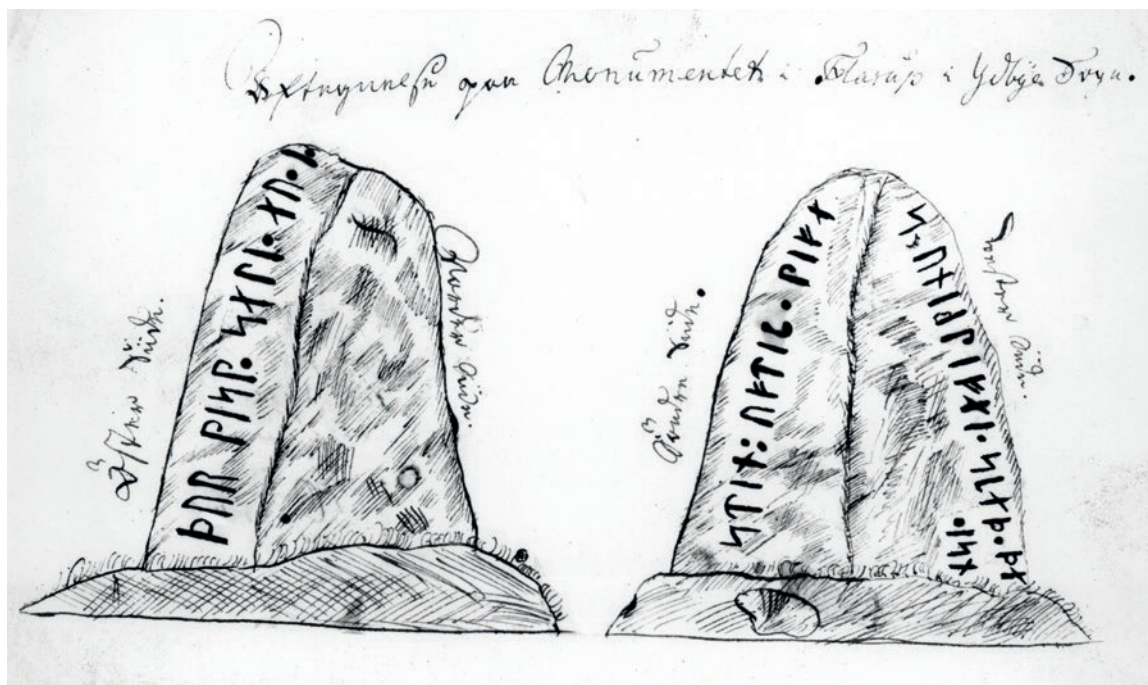

Fig. 1. Præsten Sebastian P. A. Opitz' tegning af Ydby-stenen fra 1738. Det er tydeligt, at indskriften løber hen over stenens top.

ÆLDRE BERETNINGER OM YDBY-STENEN

Den nu genfundne sten har været kendt siden 1708, hvor Aalborg-bispen Jens Bircherod gør et notat om runestenen, som han havde set på en visitatsrejse. Han blev dog ikke længe nok i byen til at kunne tyde runerne, hvoraf de fleste (efter hans mening) var udslettede af ælde⁵. I 1738 blev stenen tegnet af præsten Sebastian P. A. Opitz⁶ (fig. 1), og den omtales også i Erik Pontoppidans værk *Marmora Danica*, som udkom i 1741. I et tillæg til værket nævner han Flarup-stenen, som dengang stod på Flarup mark i Ydby sogn⁷. Ifølge Pontoppidan skulle stenen være flyttet hertil fra en nærliggende mark kaldet Hellelesager, hvor der i sin tid havde været en triangulær grav med sten omkring og med stengrund. I nærheden af graven lå en høj kaldet Helle-Høj. Tegneren Søren Abildgaard, som tegnede stenen i 1767 (fig. 2), beskrev stenen som stående »Østen for Bonde Byen

Flarup«, hvortil den skulle være flyttet fra den nærliggende Hellehøj⁸. Efter Abildgaards besøg på stedet forsvandt stenen sporløst. Anders Bæksted fortæller, at landskabsmaleren Rasmus H. Kruse ledte efter stenen i sommeren 1841, hvor han »... en heel Dag forgjæves eftersøgte den, og intet levende Menneske enten i Flarup eller i de nærmeste Byer, kunne give Oplysning i denne Henseende ... Jeg søgte og i Huusene i den Gaard som Hellehøj tilhører, og i alle Stendiger i Byen, men alt forgjæves.« Kruse besøgte Flarup igen i sommeren 1856 for at eftersøge stenen, atter forgæves, og han konkluderede, at runestenen formentlig var tabt for stedse⁹. En anden, som også eftersøgte stenen, var en lærer Nissen fra Randers. Han opfordrede i et brev fra 1898 Nationalmuseet til at eftersøge stenen og redegjorde således »Sagn fra ældre Tider siger, at Stenen i gl. Dage stod paa »Hellehøj« vest for Ydby. Nu er den brugt i Banebroen tæt

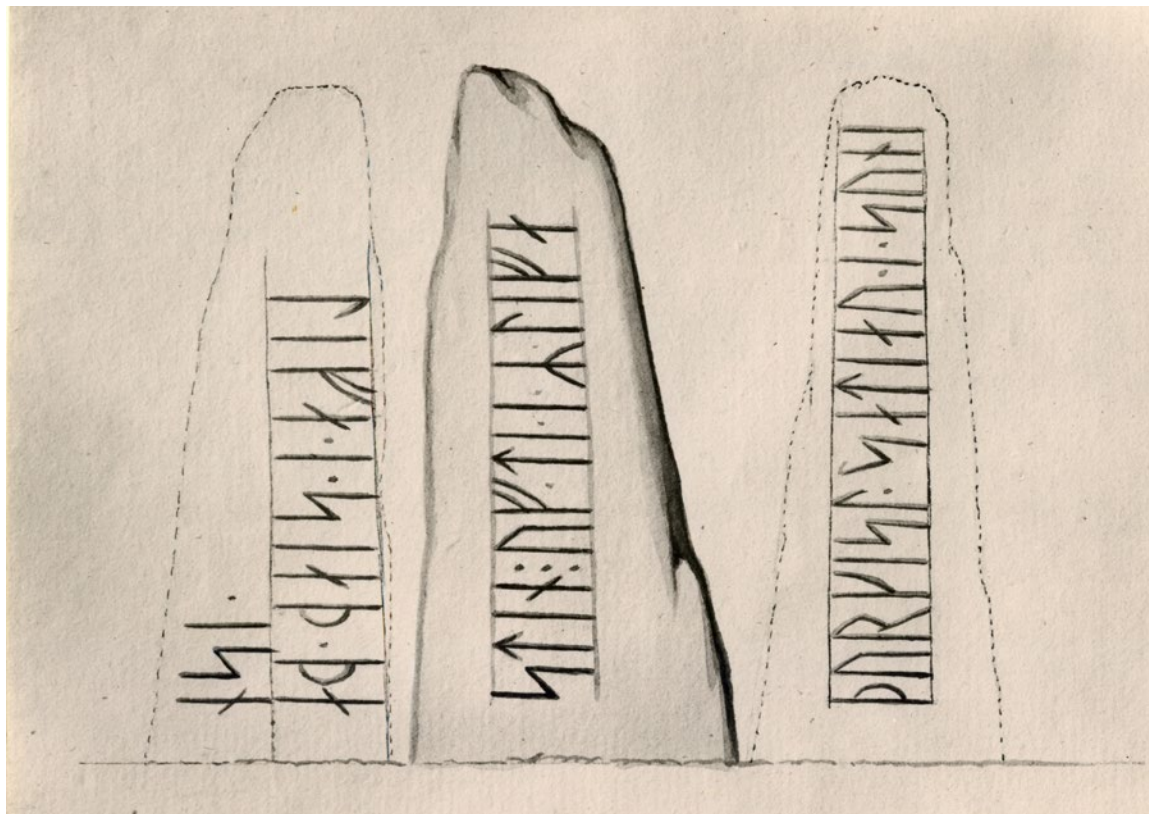

Fig. 2. Søren Abildgaards tegning af stenen fra 1767. Her fordeler indskriften sig over tre af stenens sider.

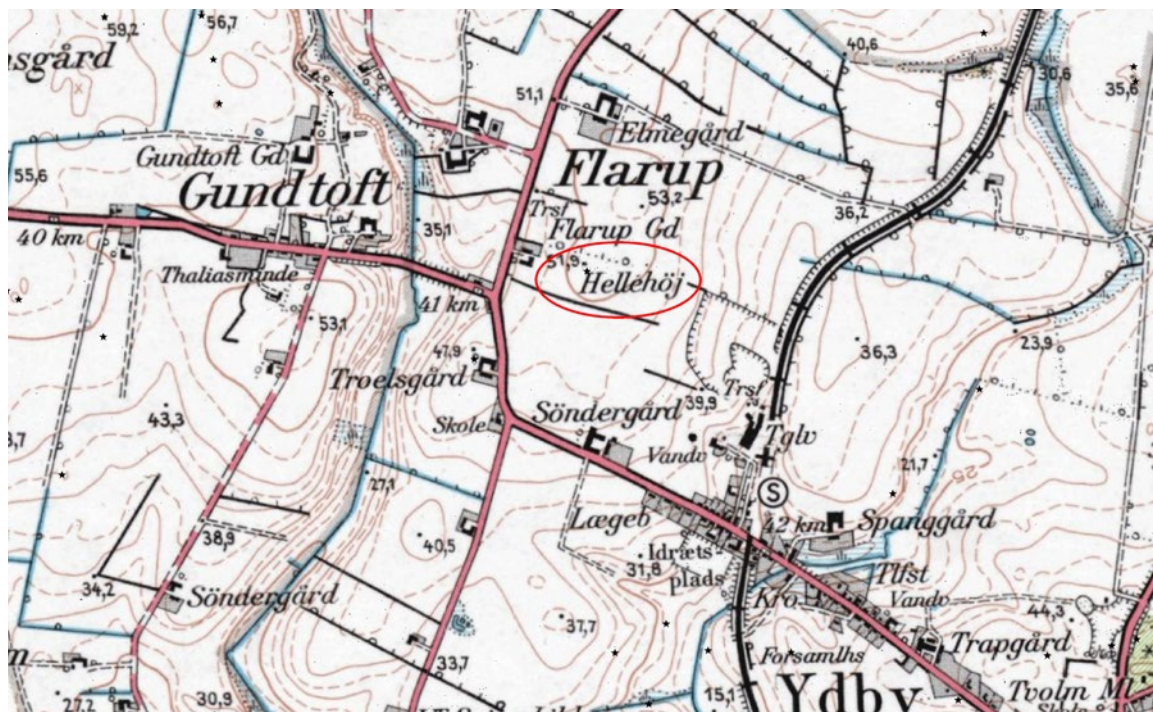

Fig. 3. Ældre kort over Flarup og Ydby. Hellehøj er markeret med den røde oval. Flarupgaard lå før delingen vest for landevejen. Søndergaard, mellem Flarup og Ydby, er nu revet ned.

ved Ydby St. Om den er sat heel og holden ned eller kløvet vides ikke.«

I forbindelse med fundet i 2016 har også nulevende personer underrettet museet om, at de har fået fortalt, at stenen er anvendt ved jernbanen, og nu hvor vi ved, at den store runesten er kløvet op i flere dele, kan det jo ikke udelukkes, at en af de manglende dele er brugt der. Andre fortæller, hvordan stenen (eller et stykke af den) i forbindelse med en nabostrid midt i 1900-tallet er gravet ned under en bygning i en af Flarup-gårdene. I det hele taget har runestenen i alle årene eksisteret i den lokale bevidsthed. Mange har historier om runestens skæbne, og i 2012 blev der fremstillet en kopi, som nu er opstillet ved Ydby Station.

GENBRUGT SOM BYGNINGSSTEN

Hvad Kruse og lærer Nissen ikke kunne vide (og heller ikke fik at vide, for Kruse kan jo have mødt nogen, der burde vide det) var, at runestenen ikke

længere var i hel stand, men derimod var blevet hugget op og fragmenterne helt eller delvis anvendt som bygningslementer i en gård blot få hundrede meter fra stenens oprindelige placering. I 1823 var gården Flarupgaard (matrikel 1 i ejerlavet), på hvis jord omtalte Hellehøj ligger, nemlig blevet delt i to. I de følgende år nyopførtes den ene del som gården Søndergaard, i den sydlige udkant af Flarup ejerlav i Ydby sogn¹⁰, mens den anden del på et senere tidspunkt blev nyopført på østsiden af landevejen, hvor Flarupgaard stadig ligger i dag. (fig 3)

Vi må formode, at det var i forbindelse med byggeriet af Søndergaard, at man fik øje på den store sten som egnet byggemateriale, og den blev kløvet og hugget op til store, aflange heller. Mindst et af fragmenterne (det lange fragment, som er stenens bagside) blev anvendt som tærskelsten. Derom vidner fire borede huller hvori dørkarmen har været fæstnet og et betydeligt slid på overfladen mellem disse huller, antagelig fra flere hundrede års jernskoede

Fig. 4. De tre runestensfragmenter udstillet på Heltborg Museum. På det bageste stykke ses kløvemærkerne tydeligt; de er placeret midt i runeindskriften. På den lodrette flade, der er helt blankslidt af hestesko, se i hver ende to runde huller fra dørstolper eller lignende. Foto: Museum Thy.

hestehove (fig. 4). Til alt held havde man ikke vendt siden med runer opad, så de var beskyttet. Et af de andre genfundne fragmenter har også borede huller, der vidner om den sekundære anvendelse.

I 1980'erne blev Søndergaard købt af Ole Kappel, en landmand fra nabosognet Boddum. I takt med udviklingen mod større landbrugsbedrifter drev han jorden, mens gårdens bygninger efterhånden blev overflødige, og de blev revet ned i 1990'erne. Ved nedrivningen frasorteredes en del store sten, der blev kørt til Ole Kappels gård i Boddum. Én af disse med aflang og firsidet form blev udvalgt til at fungere som havebænk (fig. 5), mens nogle af de andre store stenheller anvendtes i en terrasse ved stuehuset.

IDENTIFIKATION AF YDBY-STENEN

I efteråret 2015 henvendte Ole Kappel sig til Poul Mikkelsen, arkæolog ved Museum Thy, der i forbindelse med kabellægning var i færd med en arkæologisk forundersøgelse på jorden, hvor netop Søndergaard havde ligget. Han blev inviteret over

for at se på stenbænken, og der rettedes efterfølgende henvendelse til runolog Lisbeth Imer på Nationalmuseet. Ved en besigtigelse mandag d. 14. marts 2016 blev det sandsynliggjort, at vi havde genfundet et fragment af Ydby-stenen, nemlig den del som på Abildgaards tegning gengav det meste af navnet **Þurgisl**, på nudansk Troels (fig. 5). Som man kan se på fig. 5, var stenen blevet kløvet således, at toppen af runerne manglede. Det vil sige, at det stort set kun var runernes lodrette hovedstave, der var bevaret på fragmentet, og det kræver lidt runologisk skoling og erfaring at kunne afgøre, at her var der tale om runer. Derfor er det heller ikke så underligt, at stenen havde henligget i en årrække på terrassen uden nogen særlig opmærksomhed. Ole Kappel nævnte, at han havde taget nogle sten fra den samme bunke som runestensfragmentet og anvendt dem i en terrasse foran huset. Ved et hurtigt kig på nogle af de sten, som i form og struktur mindede om runestensfragmentet, blev der fundet flere spor efter runer. Det lykkedes blandt andet at finde toppen

af de runer, som manglede på det fragment, der lå i haven. Stenen lå, så runesporene var placeret på den side af stenen, som pegede ind mod huset (fig. 6). Den samlede længde på runesporene på dette fragment passede præcis til indskriftens længde på den del af stenen, som var det første fragment.

I mellemtiden var Ole Kappels sønner, Anders og Kristian, kommet til. De var ivrige efter at se, om de to stykker sten nu også passede sammen, og de var også en lille smule stærkere end denne artikels forfattere, så de tilbød af rokke stenen op af dens gemmested (fig. 6). Det viste sig, at der også var runer på dette fragments underside (fig. 7), som, før stenen blev hugget op, har udgjort ca. den nederste kvarte del af stenens side med resterne af sekvensen »sten efter« (fig. 2 og fig. 8). Da var det som om, der gik et gys gennem den lille forsamling, og iveren efter at finde flere fragmenter var stor. Kunne det tænkes, at resten af runestenen lå i terrassen? Ved Anders og Kristians hjælp blev nogle af de sten i terrassen, som i mistænkelig grad lignede de to andre fragmenter,

forsigtigt vippet op, så runologen kunne undersøge dem for runer eller spor efter sådanne. Der var særligt en, som var under mistanke, nemlig den der lå forrest i terrassen ud mod haven. Her så der ud til at være nogle få runespor på siden, og sandelig om der ikke også var runer længere ned ad siden på den lange sten, (fig. 9). Dette fragment udgør omtrent halvdelen af stenens bagside – toppen af stenen mangler dog helt (fig. 10). Hvis der før var usikkerhed om, det virkelig var Ydby-stenen, der var genfundet, fejede dette fragment al tvivl af banen. De store og meget tydelige runer *nsi* udgør en del af ordet *þansi* »denne/dette« og har nøjagtig samme placering på fragmentet som på Abildgaards tegning. Ved eftermiddagens undersøgelser, blev der ikke fundet flere fragmenter trods en ihærdig undersøgelse af flere andre af terrassens sten og nogle af de sten, som lå andre steder på gårdens arealer.

Torsdag d. 17. marts blev de tre fragmenter samlet og rejst på græsplænen, så Nationalmuseets fotograf Roberto Fortuna kunne tage billeder af den

Fig. 5. Det fragment af stenen, som lå på terrassen, og som gav anledning til en eftersøgning af stenen. Navnet *þurgisl*, nu dansk *Troels*, er synligt, selv om toppen af runerne mangler. Foto: Lisbeth M. Imer, Nationalmuseet. Foto: Museum Thy.

Fig. 6. Det andet fragment af runestenen blev opdaget i terrassen foran huset. Runesporene er på den side af stenen, som vender ind mod huset. Foto: Museum Thy.

genfundne sten til bogen *Danmarks runesten – en fortælling*, som var på vej i trykken. Stenrejsningen lod sig gøre ved at grave et stort hul i græsplænen, hvori man kunne sætte stenene lodret og pusle dem sammen som i et tredimensionelt puslespil (fig. 11). Det blev gjort ved at tage udgangspunkt i brudfladerne og de bevarede runer – især på stenens forside, hvor runerne i navnet þurgisl »Troels« stod på hver sit fragment. Da dette puslespil var lagt – eller rettere rejst – blev det klart, at det formentlig er omkring tre ottendedele af runestenen, der er genfundet (fig. 8, 10, 12 og 13). Hele dagens arbejde foregik under skarp overvågning af store dele af den danske presse (fig. 14).

Efter en uges spændende arbejde i Thy i marts 2016 kunne denne artikels forfattere gå hjem og skrive i deres dagbøger lidt i stil med mor Alma til Emil fra Lønneberg: Ødelagte terrasser: 1 stk. Ødelagte græsplæner: 1 stk. Genfundne runesten: 1 stk. – næsten. Hvor resten af Ydby-stenen befinder sig i

dag, er umuligt at vide. Måske er den genanvendt i jernbanen ved Ydby, måske ligger der endnu nogle aflange heller og venter på at blive fundet, eller måske er den sprængt i stumper og stykker og er dermed tabt for stedse.

TEKSTEN PÅ RUNESTENEN

Men hvad står der så egentlig på runestenen, og hvordan forholder de bevarede dele sig til de antikvariske tegninger, vi kender fra 1700-tallet? Opitz' tegning viser tydeligt, at indskriften begynder nederst på den ene side af stenen, fortsætter hen over stenens top og ned på bagsiden, hvorefter den afsluttes på den mellemliggende side, men præsten havde ikke læst runetegnene helt rigtigt. Dette var til gengæld lykkedes bedre for Abildgaard, men ud fra hans lidt mere skematiske tegning får man indtryk af, at indskriften fordeler sig over tre af stenens sider, ikke at den løber hen over toppen. Derfor har det være afgørende for forståelsen af indskriften at

Fig. 7. Runerne på bagsiden af det andet fragment. Foto: Museum Thy

tage både Opitz' og Abildgårds tegninger i betragtning. I sin behandling af indskriften så Lis Jacobsen bort fra den førstnævnte tegning, idet den blev nævnt af Pontoppidan som så utilfredsstillende, at den ikke egnede sig til at blive gengivet. Det må være Opitz' tegning, som hentydes til her. Jacobsen tog derfor udgangspunkt i Abildgaards tegning alene, også fordi hun ved en sammenligning af Abildgaards tegninger med de bevarede runesten fandt, at hans tegninger var udført med en forbavsende stor omhu. Hun foreslog derfor en fejlagtig læsning og tolkning, idet hun gik ud fra, at stenens side skulle læses før bagsiden¹¹. I værket *Danmarks Runeindskrifter* fulgte man i første omgang denne antagelse¹², men samtidig var Anders Bæksted i gang med undersøgelser af stenen, og det var netop samspillet mellem de to antikvariske tegninger, som han lagde til grund for sine artikler¹³. Bæksted foreslog en sammenhængende læsning og tolkning, hvori han læste stenens bagside, som jo var en fortsættelse af teksten på forsiden, før siden af stenen: **p**urkisl : **s**ati : **a**uk : **s**unir : **l**ifa : **a** : **s**tap : **p**ansi : **s**tin : **u**ftir : **l**ifa »Troels satte, (=sammen med) Leves sønner, paa dette sted sten

efter Leve.« Bæksted argumenterede yderligere for tolkningen ud fra, at teksten, hvis hans læserækkefølge var rigtig, ville være gengivet på vers i det, man i filologien kalder *fornyrðislag*, som betyder 'gamle dages måde at lave (vers) på':

*Pórgísl satti
ok synir Leifa
á stað þannsi
stein eptir Leifa.*

Verset konstrueres, så hver linje indeholder to betonedede stavelser (f.eks. i ordet »rune« er stavelsen

Fig. 8. Den genrejste runesten set fra siden. Det lange fragment udgør stenens bagside, hvor man aner to af de fire huller til dørkarmen. Det er tydeligt, at denne side af fragmentet er meget slidt. Det forreste fragment udgør en del af stenens side med rester af sekvensen »sten efter«. Foto: Roberto Fortuna, Nationalmuseet.

Fig. 9. Det sidste fragment umiddelbart efter opdagelsen. Ud over runesporene på stenens kant, ser man også de tre runer *nsi* meget tydeligt. Foto: Museum Thy.

ru- betonet, mens stavelsen -ne er ubetonet), mens antallet af ubetonede stavelser varierer. Verselinjerne bindes herefter ofte sammen ved hjælp af bogstavrim. I versets sidste og andensidste linje er det ordene *stað* »sted« og *stein* »sten«, der begynder med *st-*, der er bundet sammen i bogstavrim¹⁴.

Formentlig på baggrund af Bæksteds undersøgelser nåede Lis Jacobsen og Erik Moltke at indskrive en rettelser i *Danmarks Runeindskrifter*, dog med den afvigelse, at de gengav sekvensen »på dette sted« i **stap þansi** i stedet for a **stap þansi** som Bæksted havde gjort¹⁵.

Poetisk udformede tekster kendes fra flere andre danske runesten, f.eks. Års-stenen¹⁶, Ålum 1¹⁷ og Hällestad 1 i Skåne¹⁸, og de vidner om en kultur, hvor skriften ikke har været anvendt i særlig stor udstrækning. Skulle man huske nogle vigtige begivenheder, måtte man huske det i hovedet, og en nem måde at huske ting på, er at sætte dem på vers.

De genfundne fragmenter af runestenen fra Ydby understøtter Bæksteds formodning om rækkefølgen af indskriften og hans læsning af den. Det ser ud til, at indskriften, som begynder nederst på for-

siden (side A), fortsætter hen over toppen af stenen og dermed fortsætter nedad på bagsiden af stenen. Det er nemlig bunden af runerne, vi kan følge her, for der er ikke mange bistave synlige, og de sidder ofte på den øverste halvdel af runen. Det betyder, at de sidste tre runer *nsi* nederst på bagsiden står med bunden vendt mod bunden af de andre runerester på denne side af stenen, ligesom det også er tilfældet på Abildgaards tegning. Vi kan af gode grunde ikke afgøre, hvor indskriften skifter fra den ene side af stenen til den anden – hele toppen af stenen mangler jo – så derfor er der ikke markeret noget ophold i den nedenfor angivne translitteration, som er blevet til på baggrund af stenfragmenterne og Abildgaards tegning. Havde vi kun kendt til stenfragmenterne, ville translitterationen have været mere mangelfuld. Indskriften afsluttes på den tredje side af stenen (side B), hvor den ser ud til at være ristet nedefra og op.

Side A þurkisl : (s)[ati : auk : sunir : l](i)(f)(a) (:)(i) : s(t)(a)(þ) [:] (þ)(a) | : nsi :

Side B (s)(t)(i)(n) : (u)[ftir : lifa]

Navnet þurkisl læses uden problemer. Efter navnet kommer resterne af et skilletegn bestående af punkter, og toppen af en formodet s-rune er tydelig på fragmentet til venstre (fig. 12). På bagsiden er der mellem de to første runespor kort afstand, hvorimod der er god afstand mellem det andet og tredje runespor. Det kan understøtte, at de to første synlige runespor er runerne i og f i navnet lifa, mens det tredje runespor kan være et a. Herefter muligvis det nederste punkt i et skilletegn og en lang hovedstav, som ikke ser ud til at have nogle synlige bistave fra en a-rune. Der er formentlig tale om præpositionen i, og ikke a, hvilket også blev tolkningen i *Danmarks Runeindskrifter*¹⁹. Herefter er der igen et skilletegn og en s-rune, hvor man kan se midtstaven. Så kommer resterne af en hovedstav, og dernæst en a-rune, hvor man kan se afslutningen af runens bistav til venstre. Næstfølgende er et ret sikkert þ, da man kan følge en bistav, der går ud fra hovedstaven mod højre. Af skilletegnet efter sekvensen s(t)ap er der intet tilbage. Til sidst kommer bunden af to hovedstave. Et stykke længere nede ad stenen er der endnu en vandret fordybning, men den har en anden karakter end hovedstavene og er formentlig et kløvemærke. Runerne nsi på denne side af stenen ser ud til at være omgivet af skilletegn bestående af to punkter. På side B er der rester af tre hovedstave uden særlige kendetegn, mens der på den næstfølgende er bevaret resterne af en bistav til højre; det må være en n-rune. Herefter nederste punkt af et skilletegn og dernæst to hovedstave, hvor den til højre peger lidt ind mod den til venstre. Disse to må udgøre u-runen, som er den sidste synlige rune i indskriften.

Med fundet af Ydby-fragmenterne kan det nu konstateres, at indskriften har været fordelt på tre sider af stenen, som Abildgaards tegning viser, men at indskriften formentlig har løbet hen over toppen af stenen og ned på bagsiden, som Opitz' tegning viser, og som Bæksted foreslog.

Ifølge Pontoppidan var stenen omkring 2 alen høj og halvt så bred, det vil sige omkring 120-130 cm høj og omkring 60 cm i bredden. Vi må gå ud fra, at han har målt stenen fra græstørven og op og ikke gravet ned for at måle stenens »sokkel« med. Det

længste stenfragment, altså bagsiden af stenen, måler 149 cm. Afstanden fra den formodede jordoverflade på Abildgaards tegning, ca. 10 cm under bunden af indskriften, og til toppen af fragmentet er ca. 95 cm. Det vil sige, at vi kan anslå, at der mangler ca. 25-35 cm af stenens top, hvilket også svarer nogenlunde til længden af den del af indskriften, som fortsat mangler på þurkisl-siden.

RUNESTENENS SAMTID

Ydby-stenen blev rejst på et tidspunkt i årtierne omkring år 1000 i en periode, hvor der blev der rejst runesten i Danmark som aldrig før. Mere end halvdelen af de omkring 260 kendte runesten i Danmark blev rejst i denne periode, og man taler ligefrem om et regulært boom i traditionen. Årsagerne til denne opblomstring var mange. Kristendommens indførelse omkring 965 betød gennemgribende ændringer i religionsudøvelsen. Hvor de kultiske aktiviteter

Fig. 10. Den genrejste runesten set bagfra. Det lange fragment udgør omtrent halvdelen af bagsiden, men hele toppen mangler. De tre runer nsi udgør en del af ordet þansi »denne/dette« og har nøjagtig samme placering på stenen som Abildgaard viste på sin tegning. Foto: Roberto Fortuna, Nationalmuseet.

Fig. 11. Anders og Kristian Kappel samler de to fragmenter med indskriften þurgisl. Foto: Henrik Schilling, Nationalmuseet.

Fig. 12. Den genrejste sten på græsplænen. Her vises forsiden med navnet þurgisl, som er fordelt på de to fragmenter. Foto: Roberto Fortuna, Nationalmuseet.

Fig. 13. Resterne af runestenen fra Ydby stod i nogle timer med udsigt over Limfjordens tågedis godt 8 km fra dens oprindelige plads. De to huller i terrassen, som indeholdt dele af stenen, ses i forgrunden. Foto: Roberto Fortuna, Nationalmuseet.

Fig. 14. Der var massiv pressedækning af historien om den genfundne runesten. Foto: Henrik Schilling, Nationalmuseet.

Fig. 15. Runestenen fra Sjørring er Danmarks mindste runestenen, den står i dag i våbenhuset ved Vang Kirke. Indskriften lyder »Åse satte denne sten efter Omunde, sin mand, som var Finulvs hirdmand«. Foto: Henrik Bolt-Jørgensen.

tidligere var blevet forrettet af den lokale stormand, var det nu centralt styret af den kristne kirke. Det var endegyldigt forbi med de storslåede gravlæggelser, som tidligere havde været stormændenes måde at vise deres status på. Det betød, at de gamle magthavere følte sig truet, og det kan være grunden til, at de så sig om efter muligheder for at vedligeholde deres magt og status. Her lå runestenen lige for: De kunne nemlig placeres ved de gamle grænsedragninger, og teksten kunne tilpasses og modelleres efter de nye tiders skikke. Slutningen af 900-tallet var desuden en ustabil periode med borgerkrig – Svend Tveskæg havde i 980'erne rejst et oprør mod sin far – og det kan også have haft betydning for rejsningen

af runestenen. Tiden var desuden ramme for, at flere sociale grupper – eksempelvis handelsmændene – fik mere magt og rigdom, og de manifesterede sig også i runestensrejsningen. Opkomsten af de mange handelsbyer i slutningen af vikingetiden – Viborg, Aalborg, Århus, Odense, Roskilde og mange andre – tyder nemlig på, at handelen blev intensiveret, og nogle byer opstod også ud fra et behov for at oprette et centrum for administration og forvaltning.

RUNESTEN I THY

De fire runestenen, som kendes fra Thy: Sjørring, Tvorup, Hurup og Ydby, passer fint ind i dette

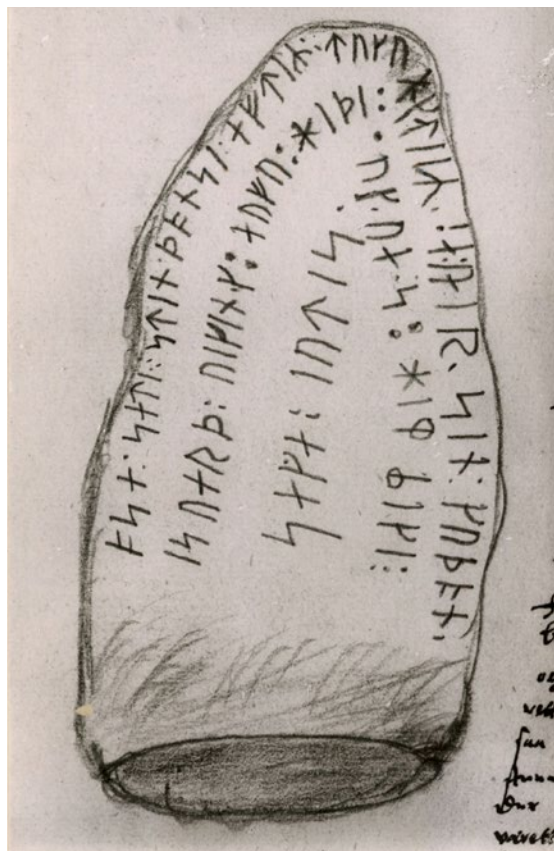

Fig. 16. Runestenen fra Tvorup stod eller lå omkring 1627 i Tvorup Kirke lige inden for kirkedøren, men har ikke været omtalt siden. Indskriften lyder »Åse satte denne sten efter T... sin gode ..., som blev dræbt på aufru Hede og var Saka-Juters(?) hirdmand«. Illustration: Jon Skonvig, ca. 1627.

Fig. 17. Fragmentet af runestenen fra Hurup blev fundet i 1910 i diget om Hurup Kirke. Indskriften lyder »Thormod rejste(?) denne/disse (sten) efter ..., sin fader/broder, en god (dreng/thegn)«. Foto: Roberto Fortuna, Nationalmuseet.

overordnede billede²⁰. Sjørring- og Tvorup-stenen, som formentlig er rejst af den samme kvinde, Åse, viser forbindelserne til krig og kamp²¹. Sjørring-stenen (fig. 15) er rejst efter Omunde, Finulvs hirdmand, og Tvorup-stenen (fig. 16) er også rejst efter en hirdmand, hvis navn er gået tabt. Den fragmenterede Hurup-sten (fig. 17) er rejst efter en »thegn« eller en »dreng«. En »thegn« var en mand med store jordbesiddelser, som må have været en ledende kraft i lokalsamfundet, og titlen »dreng« blev brugt om unge mænd, som havde et fællesskab enten inden for krig eller handelsvirksomhed. Ydby-stenen er rejst af Troels og Leves sønner efter Leve. Sønnerne nævnes ikke ved navn, hvilket kan skyldes, at de er umyndige. Måske kan man forestille sig, at Troels har været indsat som deres værge efter faderens død? Og at de har rejst stenen på et sted, som fra gammel tid har været grænsen mellem to områder med forskellige slægters ejerskab. Fra flere andre runesten

ved vi, at det ikke kan have været ligegyldigt, hvor stenene blev rejst. Glavendrup-stenen fra Fyn og søsteren Tryggevælde fra Sjælland er begge rejst af den samme kvinde Ragnhild. I teksterne på begge sten nedkaldes der forbandelser over den, der fjerner stenen fra dens plads²². På Hällestad 2 afsluttes teksten med »nu skal stenen stå på højen« og på stenen fra Års står der »stenen forkynder, at den længe vil stå her« (de to sidstnævnte i øvrigt også rytmisk udformet)²³. Dette er bare nogle af de eksempler, vi kender, på at runesten blev rejst på vigtige steder, hvorfra de ikke måtte fjernes, og det var en skik, der havde dybe rødder.

Vi må formode, at Troels og Leve var lokale stormænd eller krigere, der havde jord i Flarup. Hellehøj og Hellesager, som stenen knyttedes til i de gamle efterretninger, ligger på et højdedrag bag nutidens Flarupgaard, og arkæologiske undersøgelser vil måske kunne bringe os nærmere et svar på stenens kontekst. Desuden er det jo også en tanke værd, at vi i samme ejerlav finder gården Troelsgaard, hvis navn kan følges tilbage til 1600-tallet²⁴. Kan dette være et levn fra vikingetidens lokale stormand?

Selv om det aldrig var meningen, at Ydby- eller Flarup-stenen skulle fjernes fra sin plads, så er det en særdeles berejst dame, vi nu har genfundet, og hendes rejse i livet er ikke til ende endnu. I løbet af 2017 bliver runestenen udstillet i Nationalmuseets udstilling »Hvad mulden gemte – danefæ fra 2017«, og derefter vil den i en årrække blive udlånt til Museum Thy, hvor den vil blive udstillet i en af museets afdelinger. Her kan man nu for fremtiden gå hen og hilse på Troels fra Flarup og gætte med på, hvad der mon skete i det sydlige Thy for 1000 år siden.

Charlotte Boje H. Andersen
Født 1969. Middelalderarkæolog. Museumsinspektør ved Museum Thy

Lisbeth Imer
Født 1973. Forhistorisk arkæolog og runolog. Museumsinspektør på Nationalmuseet.

Litteratur:

- Bæksted, A.: Flarup-Runestenen. *Historisk Aarbog for Thisted Amt* 1941, 3-21.
- Bæksted, A.: Thylands Runestene. *Landet mod Nordvest*. 1947 bind 1, s. 69-84.
- Imer, L. M. 2010. Faaborg-stenen og de ældste danske runesten. *Otteogtyvende tværfaglige vikingesymposium, Syddansk Universitet* 2009, 35-43.
- Imer, L. M.: *Danmarks runesten – en fortælling*. Foto: Roberto Fortuna. Gyldendal. 2016.
- Imer, L. M., M. Knudsen og M. Søvsø: Ribe-stenen. *By, Marsk og Geest* 25, 2013, 29-39.
- Jacobsen, L.: Nyfundne runeindskrifter i Danmark. *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie*, 1913. 106-168.
- Jacobsen, L. og Erik Moltke: *Danmarks Runeindskrifter*. Atlas. København. 1941.
- Jacobsen, L. og Erik Moltke: *Danmarks Runeindskrifter*. Text. København. 1942.
- Madsen, B.: Flarup Bye. Aspekter af Flarup Bys historie I 1600-tallet. *Sydthy Årbog* 1990, s. 57-70.
- Nielsen, J.: Guld, kvinder og runesten. *Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred* 1989, s. 111-116.
- Pontoppidan, E.: *Marmora Danica selectiora sive Inscriptio-num, quotquot fatorum injuriis per Daniam supersunt, vel ævo, vel elegantia, vel rei momento præ reliquis excellentium fasciculus, in duos tomos distinctus*. Hafniæ. 1739-41.

Noter

1. Imer, Knudsen og Søvsø 2013.
2. Imer 2010.
3. Bodilsker 1 er kendt fra en tegning fra 1843 og har været forsvundet to gange. Et fragment første gang genfundet i 1881 i et stengærde i Langede og anden gang i 1932 blandt en del sten i Rønne Museum, et andet fragment genfundet i 1867 ved en gård i Langede. Klemensker 2 har været kendt siden Ole Worms tid, forsvandt siden og blev genfundet i 1876 i et gærde ved Nordre Skrubbegård. Rønninge-stenen er først omtalt omkring 1627, forsvandt siden og blev genfundet i 1853 ved nedrivning af et hus i Kerteminde. Solberga-stenen har været kendt

siden 1716, forsvandt siden og blev genfundet i midten af 1800-tallet på en af herregården Torsjøs marker. Sønder Vilstrup-stenen har været kendt siden Ole Worms tid, blev sprængt i 1808, men et brudstykke blev fundet i en stenbunke i 1910. Valleberga-stenen har været kendt siden tiden før 1840, hvor den nederste del blev fjernet og brugt som ledstolpe. I 1869 blev toppen genopdaget og de to stykker sat sammen. Vejlby-stenen har været kendt siden Ole Worms tid og forsvandt siden, men blev genfundet i havnen i Århus i 1859. Vestermarie 4 blev fundet i 1883 ved en udgravning af Vestermarie kirkegård. Stenen lå med indskriftsiden nedad, og runerne blev først opdaget, da stenen var blevet kløvet. Flere stenstykker blev først fundet nogle år senere og et sidste fragment i 1931. Åker 1 har været kendt siden Ole Worms tid, forsvandt siden og blev genfundet i Grødby bro i 1819. Åker 3 har været kendt siden 1624, forsvandt allerede i 1700-tallet, men det nederste stykke af stenen blev genfundet ved grusgravning i midten af 1800-tallet.

4. Bæksted 1941 og 1947. Jacobsen og Moltke 1941 og 1942.
5. Bæksted 1947: 70.
6. Bæksted 1941: 17.
7. Bæksted 1941: 3.
8. Jacobsen og Moltke 1942: 186-87.
9. Bæksted 1941: 8-9.
10. Madsen 1990.
11. Jacobsen 1913: 116-20.
12. Jacobsen og Moltke 1942: 186-87.
13. Bæksted 1941, 1947.
14. Bæksted 1941: 17-18.
15. Jacobsen og Moltke 1942: 590.
16. Jacobsen og Moltke 1942: 168-69, Imer 2016: 147-48.
17. Jacobsen og Moltke 1942: 129-30, Imer 2016: 347.
18. Jacobsen og Moltke 1942: 347-350, Imer 2016: 22-24.
19. Jacobsen og Moltke 1942: 590; 603.
20. Bæksted 1947.
21. Nielsen 1989.
22. Imer 2016: 256.
23. Jacobsen og Moltke 1942: 170; 350.
24. Madsen 1990: 58.